

УДК 368.81

А. О. Мельниченко,
аспірант

СТРАХУВАННЯ ДЕПОЗИТІВ ЯК АНТИКРИЗОВИЙ МЕТОД БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

У статті були детально досліджені особливості страхування депозитів та його призначення. Автор проаналізував даний сегмент українського страхового ринку, проблеми його розвитку та фактори, що стримують цей розвиток. Він також зосередився на визначенні страхової суми, премії, розміру середнього ринкового тарифу.

In the article "Insurance of deposits as anticrisis method of the banking system" the features of the deposit insurance and its purpose were researched in detail.

The author has analyzed this segment of the Ukrainian insurance market, problems of development and factors that hinder this development. He also focused on the procedure for determining the sum insured, insurance premium, medium market size of the rate, etc.

Ключовими поняттями статті є: депозит, страхування депозитів, страхова сума, страховий тариф та ін.

Key concepts of the article are: deposit, deposit insurance, the insurance amount, insurance rate, etc.

ВСТУП

В умовах світової економічної кризи та після дефолту ряду українських банків довіра вкладників наблизилася до нуля, а можливість достроково розірвати депозитні договори стала під загрозу. Ті, кого ця проблема торкнулася безпосередньо, намагатимуться рятувати свої заощадження від інфляції будь-яким іншим чином, але не розміщуючи в банках.

Питання збереження заощаджень та їх своєчасне повернення завжди хвилювало суспільство і знаходилося в центрі подій, а особливо тепер, коли фінансова криза торкнулася банківської системи безпосередньо.

Аспекти страхування депозитів частково висвітлені в працях таких науковців, як: Базилевич В.Д., Алексеєнко М.Д., Осадець С.С., Огієнко В.І., Плехута-Шакутіна Ю.І., Сінкі Д. та інші. Проте аналіз та необхідність даного страхування в умовах банківської кризи є надзвичайно актуальними.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою цієї статті є дослідження продукту страхування — страхування депозитів, та його застосування як антикризового методу банківської системи.

Банки є фундаментом економіки країни. Падіння хоча б одного великого банку з розгалуженою мережею обслуговування може привести до краху всієї банківської системи. А це, в свою чергу, паралізує економіку на десятки років.

Кількість банків у країні занадто велика (182 банки) для такої слабозвинutoї, за європейськими масштабами, економіки України. Так, наприклад, з населенням 46 мільйонів кількість банків в Україні майже в 4 рази пере-

вищує їх кількість в Польщі, де мешкає 36 мільйонів чоловік [1].

Тому, враховуючи кризову ситуацію, частина фінансових установ тим чи іншим чином піде з фінансового ринку. Це може статися двома шляхами: перший — ліквідація банків через приєднання до більш крупних, інший — їх банкрутство. Саме тому відновити довіру до банків — справа кожного учасника фінансового ринку. Ось чому за таких обставин набуло актуальності страхування депозитів.

Страхування депозитів — вид майнового страхування, за яким вкладникам гарантується компенсація їх коштів у разі неможливості банку повернути внески.

Страхування депозитів існує практично у всіх країнах з ринковою економікою. Зокрема, його виникненню передує криза банківської системи країни. Так наприклад, у Великобританії таке страхування з'явилося під час банківської кризи 80-х років XIX ст., у США — в період Великої депресії 1929—1933 років, в Італії — в результаті краху Banko Ambrosiano у 1987 році.

Цілісність заощаджень клієнтів американських банків та інших фінансових інститутів на випадок їх банкрутства гарантує держава: Bank Insurance Fund, BIF (Фонд страхування банків) — для банків; Savings Association Insurance Fund, SAIF (Страховий фонд ощадних асоціацій) — для ощадних організацій [2].

Для комерційних банків США існує два методи відшкодування збитків. Застосовуючи перший спосіб повернення вкладу, процес відшкодування може розтягнутися на декілька років — це пов'язано з тим, що з 1981 року встановлена гранична страхова сума на кожного вкладника у розмірі 100 тис. дол., депозити, які перевищують дану суму, відшкодовуються після реалізації майна банку-банкрута.

Другий метод дозволяє повернути внески в найкоротший термін у результаті проведення заходів щодо реорганізації банку, який несе збитки, що запобігає подальшому процесу банкрутства підприємств, компаній, банків і т.ін.

Для банків-членів Федеральної резервної системи США (майже 40% загальної кількості банків) існує обов'язкове страхування депозитів, інші банки здійснюють добровільне страхування вкладів. Загалом таке страхування покриває близько 25% всіх депозитних внесків у комерційних банках.

Захист інтересів вкладників у Росії вирішується через організацію приватного страхування та створення різноманітних товариств захисту споживачів фінансових послуг. На державному рівні створено Федеральний фонд обов'язкового страхування внесків (згідно ст. 38 Федерального закону "Про банки та банківську діяльність", 1996 рік), метою якого є забезпечення гарантії повернення залучених банками заощаджень громадян і компенсація втрати доходів за ними. Основні учасники Фонду — це Федеральний Банк Росії та комерційні банки.

Банки мають право створювати фонди добровільного страхування внесків (некомерційні організації) для забезпечення повернення депозитів і виплати доходів на зразок обов'язкового взаємного страхування.

У Німеччині всі банки, які здійснюють свою діяльність на її території, повинні безкоштовно страхувати депозити своїх клієнтів на суму, що встановлена законодавством. Разом з тим також існує подвійна система страхування депозитів: у добровільній та обов'язковій формах.

Згідно Закону "Про захист вкладів і відшкодування збитків інвесторам" всі німецькі комерційні банки та філіали зарубіжних банків повинні робити членські внески до Фонду обов'язкового захисту вкладів (Gesetzliche Einlagensicherung). Слід відмітити, що даним Фондом захищаються лише заощадження в євро.

У разі банкрутства банку на компенсацію можуть претендувати як окремі фізичні особи, так і малі підприємства. Відшкодуванню підлягають кошти на поточних рахунках, безстрокові та строкові внески, депозитні сертифікати, а також вимоги клієнтів за цінними паперами. Максимальна сума відшкодування становить 18 тис. євро.

Фонд добровільного захисту вкладників комерційних банків надає більш вагомий захист. Добровільно страхують депозити своїх вкладників майже всі банки Німеччини, що пояснюється умовами жорсткої конкуренції: банки не можуть дозволити собі відмовитися від надання клієнтам такої додаткової послуги [3].

РЕЗУЛЬТАТИ

В Україні вимог щодо обов'язкового страхування банками отриманих внесків не існує. Свої депозити кожен вкладник може добровільно самостійно застрахувати у будь-якій страховій компанії, що має відповідну ліцензію на страхування фінансових ризиків.

На державному рівні інтереси вкладників захищає Державний фонд гарантування внесків в межах 150 тис. грн. на один банк. Згідно Закону України "Про Фонд гарантування внесків фізичних осіб" в результаті банкрутства банку свої депозити не зможуть повернути:

- 1) члени наглядової ради, ради директорів, ревізійної комісії даного банку;
- 2) співробітники аудиторської компанії, що проводила перевірку даного банку;
- 3) акціонери банку;
- 4) вкладники, що мали в банку пільгові відсотки або інші привілеї [4].

Існує думка, що страхування депозитів є скоріш індивідуальним явищем, ніж масовим, внаслідок тих обставин, що страховик не володіє достовірною інформацією про фінансовий стан банку для об'єктивної оцінки ризику неповернення банком внеску. А Державний фонд гарантування внесків має доступ до таких даних, тому вкладники покладають надії саме на нього і не бажають додатково платити за договір страхування депозиту.

Ще однією перевагою Фонду є те, що в разі банкрутства банку вкладник отримує відшкодування за одним банком у сумі до 150 тис. грн. з відсотками, тоді коли страхова компанія виплатить лише суму внеску, оскільки відсотки є прибутком, а недоотриманий прибуток не може вважатися прямим збитком [5].

Сутність страхування депозитів полягає в тому, що вкладник, уклавши договір страхування депозиту, перекладає ризик невиконання банком обов'язку за повернення внеску на страхову компанію, яка компенсує суму депозиту у випадках: банкрутства, санації, ліквідації банку, введення Нацбанком мораторію на виплати клієнтам в разі банківської кризи, протиправних дій третіх осіб тощо.

При страхуванні депозитів слід звернути увагу на такі особливості:

- 1) застрахувати свої кошти можуть як ті клієнти, що вже розмістили депозити, так і ті, що тільки прийняли рішення відкрити депозитний рахунок;
- 2) набір ризиків зазначається в договорі страхування і може складатися як з одного, так і з декількох ризиків;
- 3) страховики можуть встановлювати перелік банків, депозити яких приймають на страхування;
- 4) виплаті підлягає лише сума депозиту, а не відсотки за нею;
- 5) страхова сума становить суму внеску, проте вона також може бути обмежена страховою компанією;
- 6) страховик, на відміну від Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, відшкодовує суму депозиту протягом 3-х місяців (Фонд може затягувати цей процес внаслідок відсутності коштів) [6].

Слід зазначити, що страховий тариф встановлюється у розмірі від 0,5% до 3% від суми внеску залежно від величини банку, в якому розміщено депозит: чим солідніший банк, тим менший тариф [7]. У даному випадку на ціну полісу впливає скоріше не величина банку, а його надійність. Ризик настання страхових випадків з лідерами банківського ринку за активами, високими рейтингами за власним капіталом менш ймовірний, ніж з несистемними банками. Тому і тариф буде відповідно розрахований, з урахуванням усіх факторів, що впливають на ризик настання можливості невиконання банком обов'язку перед клієнтом за депозитним договором.

Ще одним з таких факторів є строк розміщення депозиту. Чим він менший, тим менша ймовірність того, що через цей період банк збанкрутує, тим менший відповідно і тариф. І навпаки, чим довший строк — тим більший тариф [8].

Розмір депозиту також впливатиме на страховий тариф, якщо страховою компанією не встановлена гранична страхова сума. Це пов'язано зі складністю перестраховування великих обсягів. Оскільки в умовах глобальної фінансової кризи перестраховувати такі ризики за кордоном складно, доводиться розміщувати їх серед перестраховиків країни або залишати на власному утриманні, що може бути небезпечним для однієї страхової компанії [9].

Що стосується франшизи, то вона, як правило, не встановлюється. страхова компанія гарантує виплату при

настанні страхової події, визначеної договором страхування, при можливості застосування права регресу до Фонду гарантування внесків.

Сьогодні в Україні серед компаній, що пропонують продукт страхування депозиту, є ряд афілійованих з банком страховиків. У такому випадку слід пам'ятати про таке: у разі понесення банком збитків та настання страхового випадку, фінансові проблеми матиме і страхова компанія, що входить в одну фінансову структуру з банком. Відповідно можуть виникнути складнощі з виплатою страхового відшкодування. Тому при страхуванні внеску необхідно звертати увагу на фінансові показники страховика, досвід компанії на страховому ринку та досвід страхування депозитів, рівень виплат за даним напрямом, а також ретельно вивчити умови самого договору страхування.

При настанні страхового випадку страхувальник протягом строку, зазначеного в договорі страхування (як правило, 2—3 робочі дні), повинен письмово сповістити про це страхову компанію та надати наступні документи: заяву про настання випадку, що може бути визнаний страховим; оригінали договору страхування та депозитного договору; платіжні документи, що засвідчують факт внесення вкладу на рахунок банку, поповнення рахунку чи будь-яких інших змін суми рахунку; документів, що засвідчують відмову чи неможливість виконати банком своїх обов'язків; копії рішення НБУ про введення мораторію чи копії рішення про ліквідацію банку або рішення суду про банкрутство, а також паспорт та довідку присвоєння ідентифікаційного коду.

Після отримання всіх необхідних документів у зазначений в договорі страхування строк (як правило, 2 тижні) страховик приймає рішення щодо визнання такого випадку страховим. Протягом зазначеного в договорі періоду (як правило, 2 тижні) страхова компанія здійснює відшкодування. Тобто з моменту настання страхового випадку, подачі страхувальником страховикомі всіх необхідних документів до моменту отримання вкладником відшкодування за депозитом проходить до 3-х місяців, що значно швидше й простіше, ніж процес отримання внеску від Фонду гарантування [10].

ВИСНОВКИ

У даний час наша країна знаходиться в стані рівноваги, коли чаша вагів може переважити як в сторону великої депресії, так і в сторону прогресування фінансового системи. Український уряд за допомогою отриманих від МВФ коштів та їх правильного розподілення повинен забезпечити стабілізацію економіки країни та ліквідацію таких проблем, як: скорочення робочих місць, масові звільнення, зниження попиту на товари та послуги і т.д. Це все безпосередньо вплине і на банківську систему, і на довіру вкладників банкам.

Також знайде своє відображення на кількості та характері депозитних внесків намір Кабінету Міністрів України затвердити податок на депозити. Норма оподаткування банківських депозитів зазначалася в Законі про оподаткування фізичних осіб від 22.05.2003 року, проте внаслідок різних обставин, зокрема останньою причиною стала світова економічна криза, відклалася до 1-го січня 2013 року.

В Європейському союзі такий податок поділяється за резидентством: для нерезидентів встановлена ставка в розмірі 20% до 2011 року та 35% після 2011 року; для резидентів у Нідерландах — 30%, в Італії — 27%, в Греції — 10%, в Португалії — 20%, в Латвії — 10%, в Угор-

щині — 20%.

17 червня 2010 року Верховна Рада прийняла в першому читанні проект Податкового кодексу, який передбачає введення податку на депозити в розмірі 5% [11].

За думкою менеджерів банків України в процесі обговорення даного питання, запропоноване введення 5%-го податку на прибуток від банківського депозиту майже не приведе до зниження банківських внесків. Проте виникають такі питання та пропозиції, як:

1) оподаткуванню підлягатиме загальний фонд нарахованих відсотків чи персоніфіковано щодо доходу за депозитом кожного окремого вкладника?

2) розподіл ставки податку відносно строку внеску. Наприклад, 0% для депозиту, що розміщений на строк від 2-х років;

3) як оподатковувати внески в національній та іноземних валютах, оскільки депозити у гривнях підлягають більшому знеціненню в ході інфляції;

4) хто буде здійснювати адміністрування податку та контролювати процес його стягнення: самі банки під наглядом Податкової адміністрації та Національного Банку чи безпосередньо Податкова адміністрація;

5) чи призведе оподаткування депозитів до розкриття банківської таємниці щодо розмірів внесків фізичних осіб.

Ці та інші питання підлягають аналізу і доопрацюванню фахівцями для остаточного внесення змін в Податковий кодекс України та прозорої доступної інформації вкладникам стосовно ефективної дохідності внеску [12].

Сьогодні від ризику банкрутства не застрахований жодний банк. Тому страхування депозитів — це, насамперед, впевненість вкладника у цілісності та отриманні за вимогою своїх коштів, а також крок до стабілізації банківської ліквідності та підвищення довіри до банків.

Страхувати чи не страхувати свій внесок — самостійне добровільне рішення кожного. Проте, як на нашу думку, краще мати застрахований депозит у невеликому банку, чим не застрахований в системному.

Література:

1. <http://www.kredobank.com.ua/about/press/9150.html>
2. <http://www.mabico.ru/lib/1790.html>
3. Страхование депозитов. Опыт Германии // Пробанк Консалтинг. — 2008.
4. Закон України "Про Фонд гарантування вкладів фізичним особам".
5. Закон України "Про страхування", Стаття 9. "Страхова сума, страхова виплата, страхове відшкодування і франшиза".
6. Получить выплату по страховке депозита может оказаться не легче, чем получить сам депозит. 2008: <http://www.prostobank.ua>.
7. Вкладчикам банков предлагают застраховать свои сбережения. Р. Дацюк. — 2006: http://bin.com.ua/templates/analytic_article.shtml?id=56445.
8. Сколько стоит застраховать банковский депозит. Татьяна Павлюченко. // "Дело", 19 ноября 2008 г.
9. <http://www.prostobank.ua/>.
10. Зачем страховать депозит. Е. Буруль. // "Деньги". — от 29.11.2006 г. — № 10.
11. Налог на депозиты — двойное налогообложение? Украинский Бизнес Ресурс, 22.06.2010: <http://www.ubr.ua>
12. Налогообложение депозитов: возможен ли отток вкладов из банков? Банковские новости Украины: <http://banknews.com.ua/10829.html>

Стаття надійшла до редакції 02.09.2010 р.